

УДК 94:001,32(477)НАНУ:023.3+027.54(477-25)НБУВ-057.4

Галина Солоіденко,

провідний науковий співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3 м. Київ, 03039, Україна

E-mail: soloidenko@ukr.net

Інформаційно-бібліотечна рада НАН України та її учені секретарі – співробітники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Розглядається історія створення та основні етапи діяльності Інформаційно-бібліотечної ради НАН України. Висвітлюється роль Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – базової організації Інформаційно-бібліотечної ради в становленні та розвитку академічної бібліотечної мережі. Наводяться відомості про співробітників Бібліотеки – секретарів Інформаційно-бібліотечної ради, визначено їхній внесок у забезпечення діяльності цього громадського дорадчого органу.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Бібліографічна комісія, Бібліотечна рада, Інформаційно-бібліотечна рада НАН України, секретарі Ради, Я. Н. Прайсман, М. Я. Каганова, В. О. Резнікова, Т. А. Ігнатюк, А. А. Свобода.

Бібліотеки як сховища наукової літератури є одночасно і джерелами розвитку наукової думки, відображенням нових знань, вони становлять винятково важливу, невід’ємну частину наукової інфраструктури. Створена у серпні 1918 р. Національна бібліотека Української держави упродовж своєї столітньої історії була єдиним центром обслуговування вітчизняної академічної науки, базовою організацією Інформаційно-бібліотечної ради НАН України.

До складу Ради входили провідні вчені Академії наук України, директори Бібліотеки, фахівці в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, а згодом – з науково-інформаційної діяльності та інформаційних технологій. У своїй роботі Бібліотечна рада спиралася на висококваліфікованих спеціалістів Державної публічної бібліотеки УРСР, насамперед на керівників кабінету бібліотекознавства Я. Н. Прайсмана, М. Я. Каганову, В. О. Резнікову, які одночасно виконували обов’язки секретарів Бібліотечної комісії. Упродовж 1965–1986 рр. посаду ученого секретаря Ради обіймала Т. А. Ігнатюк, у 1986–2002 рр. – А. А. Свобода. Завдяки їхнім зусиллям робота Ради набула системного, цілеспрямованого характеру, сприяла піднесенню фахового рівня бібліотечно-інформаційного обслуговування науковців.

Досліджуючи майже 90-річну історію діяльності Інформаційно-бібліотечної ради важливо виокремити основні етапи її становлення та розвитку, розкрити внесок окремих особистостей (фахівців

галузі) у забезпечення ефективної роботи цього громадського дорадчого органу.

Особливу роль у створенні та організації роботи Бібліотечної комісії відіграли тодішні директори Всенародної бібліотеки України Степан Пилипович Постернак і Юрій Олексійович Меженко. Ініціював створення Комісії С. П. Постернак, який, будучи членом Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки (1922–1923 рр.), головою Секції академічних бібліотечарів (1925 р.), з власного досвіду знав наскільки успішно та оперативно вирішували вчені питання організації роботи Всенародної бібліотеки України та академічних бібліотек. Тому, коли на Раді Всеукраїнської Академії наук заслуховувався звіт про десятирічну роботу бібліотеки¹ й постало завдання «планово організувати і координувати бібліотечну справу всієї ВУАН у цілому»², С. П. Постернак запропонував створити при Президії Академії Бібліотечну комісію.

Створенню Комісії передувало активне обговорення її проекту, підготовленого директором ВБУ, на чотирьох засіданнях Президії ВУАН та на засіданнях бюро Відділів ВУАН³. У результаті бу-

¹ Книга и книжное дело в Украинской ССР: сб. документов и материалов. 1917–1941. К.: Наук. думка, 1985. С. 236–239.

² Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 6–7.

³ Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 4–5, 6–7, 14, 49.

ло ухвалено рішення: «Комісії, до складу якої входять по одному представнику від Відділів ВУАН та два представники ВБУ, пропонувати приступити до роботи»⁴.

Однак, С. П. Постернака, який як директор ВБУ мав входити до складу Бібліотечної комісії, затвердженої постановою Президії 22 жовтня 1929 р., саме на цей момент заарештували за обвинуваченням у контрреволюційній діяльності, у зв'язках із С. О. Єфремовим, Спілкою визволення України і у травні 1930 р. звільнили з посади директора, а згодом засудили до розстрілу.

Бурхливі політичні процеси 30-х років, обвинувачення керівного складу, провідних спеціалістів установ Академії, в т. ч. й ВБУ, у шкідництві та контрреволюційній діяльності істотно зашкодили організаційному становленню і розгортанню роботи Бібліотечної комісії. Зокрема, С. Г. Борисенко, історик права, секретар секції публічного права Комісії для виучування звичаєвого (народного) права (1926–1928), завідувач бібліотеками I та II Відділів ВУАН (1930–1932), тимчасово (1931–1933) виконуючий обов'язки керівника всієї бібліотечної справи ВУАН, завідувач відділу книгосховища БАН (1933–1935) був обвинувачений у контрреволюційній діяльності і засуджений до розстрілу. О. М. Асаткін, вчений секретар Відділу суспільних наук, директор Інституту економіки, який у червні 1937 р. на Президії доповідав про стан бібліотечних фондів БАН УРСР і якому було доручено розробити і подати на наступне засідання Президії проект складу Бібліотечної комісії та кошторис витрат на її роботу, як контрреволюціонер, ворог партії і радянського народу був арештований і звільнений з посад (протокол № 16 від 11 червня 1937 р.).

Другий важливий етап становлення Бібліотечної комісії пов'язаний з діяльністю директора Бібліотеки АН УРСР Ю. О. Меженка, який у 1946 р., після обстеження 37 бібліотек наукових установ, запропонував створити при Бібліотеці Керівний центр мережі бібліотек системи АН УРСР (за рахунок штатних ресурсів АН), що мало б забезпечити якісно новий рівень роботи бібліотек інститутів, розвиток їх як єдиної інформаційно-бібліотечної системи з уніфікованою організацією основних бібліотечно-виробничих циклів (протокол № 4 засідання Президії АН УРСР від 1 березня 1946 р.).

Ю. О. Меженко порушував і виносив на розгляд Президії АН УРСР найболючіші питання діяльності не тільки БАН, а й всієї бібліотечної системи. Так, 21 червня 1946 р., заслухавши на засіданні Президії АН УРСР інформацію директора БАН Ю. О. Меженка про стан бібліотечної справи, було ухвалено рішення зобов'язати директора Бібліотеки забезпечити керівництво мережею академічних бібліотек.

У відповідь на рішення Президії АН УРСР Ю. О. Меженко розробляє «Тимчасове положення про керівництво мережею бібліотек наукових установ Академії Наук УРСР», яке було затверджене 27 грудня 1946 р.⁵

Працівники БАН УРСР готують пакет організаційно-методичних документів: «Положення про керівництво мережею бібліотек наукових установ АН УРСР», «Положення про бібліотеку науково-дослідного інституту», типові правила користування літературою, планово-звітні форми, проводять серію методичних семінарів для бібліотекарів інститутів. У 1946 р. видаються: путівник по наукових бібліотеках АН УРСР «Бібліотеки Академії наук УРСР. Справочник» (Київ, 1946, уклад. Я. Н. Прайсман) та «Бібліотека Академії наук УРСР. Довідник». (Київ, 1946, уклад. Я. Н. Прайсман, відп. ред. Ю. О. Меженко). Також побачили світ два номери «Журналу Бібліотеки Академії Наук УРСР» і «Науковий збірник Бібліотеки АН УРСР». Ініціатором створення цих видань був Ю. О. Меженко, до складу редколегії входили Г. М. Плеський і Я. Н. Прайсман.

Наступний етап діяльності Ради розпочинається з ухвалення 7 серпня 1948 р. Постанови Ради Міністрів УРСР «Про реорганізацію Бібліотеки АН УРСР в Державну публічну бібліотеку УРСР». Цим документом на ДПБ поклалися функції державного книгосховища, культурно-просвітницької та науково-дослідної установи з питань бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства. У період виконання БАН функції головної бібліотеки УРСР було значно розширено її науково-методичну роботу, видавничу діяльність. Фахівці Бібліотеки Г. М. Плеський і Я. Н. Прайсман підготували і видали спеціальний довідник «Бібліотеки УРСР: обласні, наукові, спеціальні: довідник» (Київ, 1948) та низку методичних матеріалів для публічних бібліотек.

У 1949 р., головою Бібліотечної комісії обирають академіка О. І. Білецького (1949–1951 рр.), секре-

⁴ Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 104–106.

⁵ Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР. 1947. № 1. С. 104.

тарем Я. Н. Прайсмана. Затверджується нове, розроблене О. І. Білецьким, «Положення про Бібліотечну комісію АН УРСР» (постанова Президії АН УРСР від 14 квітня 1950 р.), переглядаються та суттєво доповнюються основоположні документи стосовно роботи бібліотек. Для працівників бібліотек наукових установ створюються курси підвищення кваліфікації, організовуються семінари, надаються індивідуальні консультації, формуються групи вивчення іноземних мов. На допомогу бібліотекам та читачам ДПБ друкує: посібник «Бібліотека і книга: як користуватись бібліотекою» (Київ, 1949, уклад. Г. М. Плеський, Я. Н. Прайсман); анований покажчик «Учет и охрана библиотечных фондов» (Київ, 1950, уклад. Я. Н. Прайсман).

Важливою подією для ДПБ, бібліотек академічних установ стало засідання Президії АН УРСР від 2 вересня 1949 р. на якому розглядалося питання «Про стан цінних та рідкісних видань, що зберігаються в установах АН УРСР». У жовтні 1949 р. пройшла перевірка 9 бібліотек інститутів, за результатами якої ухвалюється низка заходів щодо поліпшення бібліотечної справи. ДПБ зобов'язують надавати методичну допомогу бібліотекам, силами спеціально створених груп готувати цілісний пакет методичної документації. Саме в цей період вперше було розроблено положення «Про організацію бібліотечних рад при бібліотеках науково-дослідних інститутів АН УРСР».

У цьому контексті слід відмітити плідну діяльність секретаря Бібліотечної комісії Я. Н. Прайсмана. Попри те, що Яків Наумович виконував обов'язки секретаря лише 5 років, вся його попередня та наступна діяльність була тісно пов'язана з мережею бібліотек та методичною роботою.

Яків Наумович Прайсман (1897 р. н.) секретар Бібліотечної комісії АН УРСР (з 1949-го по 1952 р.) та виконувач обов'язків секретаря Бібліотечної комісії у 1955 р. (постанова Президії АН УРСР від 21.11.55 р.). У 1936 р. закінчив Український бібліотечний інститут за спеціальністю бібліотечний робітник масових бібліотек. З 1941-го по 1945 р. перебував на фронті, з 1945-го по 1946 р. завідував кабінетом бібліотекознавства, з 1947-го по 1948 р. обіймав посаду ученого секретаря, з 1951-го по 1955 р. працював старшим редактором науково-методичного відділу, у 1959 р. – завідувачем науково-методичного кабінету бібліотекознавства, з 1960-го по 1963 р. – він головний бібліотекар відділу фондів та обслуговування читачів. Входив

до складу редакційної колегії «Журналу Бібліотеки академії наук УРСР» (1946–1947). Автор близько 80 друкованих праць з питань організації та методики бібліотечної справи.

Я. Н. Прайсман відповідав за випуски низки щорічників «Державна публічна бібліотека АН УРСР у __ році», які виходили з 1954-го по 1958 р. У цих виданнях подавалися відомості про Бібліотеку та академічні бібліотеки, а у додатках вміщувалися цифрові показники роботи ДПБ та мережі бібліотек, перелік книжкових виставок, бібліографічних довідок, друкованих видань. Найбільшим серед них був щорічник за 1956 р., підготовлений Г. М. Плеським і Я. Н. Прайсманом (обсягом 180 сторінок).

Діяльність ученого секретаря Комісії Я. Н. Прайсмана не була б такою успішною, якби не допомога співробітника Бібліотеки Г. М. Плеського. Адже більшість методичних матеріалів готувалися і видавалися ним у співавторстві.

Георгій Михайлович Плеський (1901 р. н.) бібліотекознавець, головний бібліотекар Державної публічної бібліотеки УРСР (1948–1950), завідувач науково-методичного відділу ДПБ (1951–1955), завідувач відділу іноземного комплектування ДПБ (1956–1961). Член редакційної колегії «Журналу Бібліотеки академії наук УРСР» (1946–1947)⁶. Автор близько 130 публікацій з питань організації та методики бібліотечної справи.

Г. М. Плеський готував і подавав до Президії АН УРСР різні довідки, пов'язані з роботою академічних бібліотек, брав активну участь у комплектуванні БАН та бібліотек мережі науковою іноземною літературою, зарубіжними періодичними виданнями. У 1948 р. його спеціально відряджали до Москви для відбору літератури фізико-хімічного, математичного та медичного профілю зі складів Книжкового відділу.

З 1949 р. Бібліотека розпочинає видавати та поширювати серед бібліотек щоквартальник «Список нової літератури, з питань бібліотекознавства, історії і методики бібліографії та історії книги» (укладачі Г. М. Плеський, Я. Н. Прайсман). З незначними змінами він друкувався до 1953 р. У середині 50-х років Г. М. Плеський розробив і видав декілька навчальних посібників з питань бібліотекознавства для студентів технікумів, культурно-освітніх працівників.

У лютому 1952 р. у зв'язку з погіршенням ставлення влади до академіка О. І. Білецького Пре-

⁶ Арх. НБУВ, оп. 1, спр. 657, арк. 2733.

зидія АН УРСР переглядає склад Бібліотечної комісії і призначає нового очільника – академіка АН УРСР Є. О. Шилова, секретаря – М. Я. Каганову. Новими членами комісії стали: від Відділу біологічних наук – чл.-кор. АН УРСР Н. Б. Медведєва; від Відділу сільськогосподарських наук – чл.-кор. АН УРСР Є. В. Звірозомб-Зубовський і чл.-кор. АН УРСР І. І. Стрелков; від Відділу суспільних наук – канд. філол. наук Інституту літератури М. П. Пивоваров; директор ДПБ – В. С. Дончак, директор ЛНБ – О. З. Одуха та шість завідуючих бібліотеками АН УРСР.

Мері Яківна Каганова (1920 р. н.) – секретар Бібліотечної комісії АН УРСР з 1952-го по 1959 р. (постанова Президії АН УРСР від 22 лютого 1952 р. № 7). У 1945 р. закінчила Харківський державний університет за спеціальністю викладач історії. Розпочала свою трудову діяльність старшим бібліотекарем Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Короленка. З 1946 р. – бібліотекар БАН УРСР, з 1948-го – методист, з 1951-го по 1953 р. – завідувач кабінету бібліотекознавства ДПБ УРСР, з 1955-го по 1960 р. – керівник сектору іноземного комплектування, з 1960-го по 1978 р. – головний бібліотекар відділу вітчизняного комплектування. У 1978 р. її переводять до відділу наукової обробки і організації каталогів, де вона працювала до 1983 р.⁷

У квітні 1952 р. Президія АН УРСР спеціально розглядає питання «Про роботу Бібліотечної комісії» та «Про роботу Державної публічної бібліотеки УРСР за 1952 р.». У підсумкових документах засідання вказувалося на те, що Бібліотека не дбає про підготовку високопрофесійних кадрів, недостатньо вивчає та узагальнює досвід передових бібліотек, мало видає рекомендаційних бібліографічних матеріалів на допомогу масовим бібліотекам і читачам. Бібліотека була зобов'язана упродовж 1953–1957 рр. підготувати 40 спеціалістів через систему заочного навчання, закінчити розпочату у 1951 р. атестацію і привести у відповідність із сучасними завданнями Бібліотеки її кадровий склад.

Постанова АН УРСР від 13 лютого 1953 р. «Про поліпшення організації книгообміну між установами АН УРСР та зарубіжними країнами» акцентує увагу на великому значенні міжнародного книгообміну як суттєвому джерелі комплектування фондів бібліотек системи АН УРСР. Фахівці ДПБ аналізували літературу, що надходила від інсти-

тутів та була рекомендована для надсилання зарубіжним країнам. Списки подавалися на затвердження голові Бібліотечної комісії АН УРСР Є. О. Шилу, після чого вони надходили до Головліту для отримання дозволу.

У вересні 1955 р. на засіданні Президії АН УРСР наголошувалося на відсутності у Бібліотечній комісії координаційної роботи з відповідними відомствами та бібліотеками системи АН СРСР як на загальносоюзному, так і республіканському рівнях.

У зв'язку з цим були ухвалені такі рішення:

- відрядити на 10 днів до Москви секретаря Бібліотечної комісії АН УРСР М. Я. Каганову для вивчення досвіду роботи бібліотек АН СРСР з обслуговування читачів іноземною літературою та з'ясування інших питань;
- налагодити зв'язки з академічними бібліотеками Львова, Харкова, Дніпропетровська, Сімферополя. З метою ознайомлення зі станом роботи бібліотек наукових установ цих міст планувалося відрядити представників Бібліотечної комісії: у IV кв. 1956 р. – до Сімферополя, у I кв. 1957 р. – до Львова і Харкова, у II кв. 1957 р. – до Дніпропетровська;
- розширити книгообмін АН УРСР із зарубіжними країнами, зокрема, з країнами Східної Європи, для чого передбачити для бібліотеки додаткові асигнування, а директорам інститутів АН УРСР систематично подавати до ДПБ УРСР замовлення на видання, які бажано отримати за книгообміном;
- Державній публічній бібліотеці доручили скласти і видати каталог іноземної періодики за 1945–1955 рр., що є у бібліотеках АН УРСР, та організувати видання щорічних списків нових надходжень наукової іноземної літератури, яку одержують установи АН УРСР.

Для забезпечення роботи з комплектування іноземною літературою Президія АН УРСР виділила ДПБ додатково п'ять штатних одиниць. У червні 1956 р. сектор іноземного комплектування реорганізується у самостійний відділ, який очолив Г. М. Плеський, сектором міжнародного книгообміну з 1955-го по 1960 р. керувала М. Я. Каганова.

У відповідь на рішення Президії Бібліотечна комісія організовує видання зведених каталогів іноземних видань, які склалися за різними принципами і охоплювали всі іноземні видання, що надходили до Бібліотеки та бібліотек наукових установ АН УРСР з 1945-го по 1957 р. У 1955 р. вийшов перший, підготовлений на ротаторі, «Зведе-

⁷ Архів НБУВ оп. 2л, спр.79, арк. 137–149.

ний каталог іноземних журналів, які одержано науковими установами Академії наук УРСР в Києві. 1945–1954 рр.» за редакцією Г. М. Плесського.

Наприкінці 1955 р. замість М. Я. Каганової секретарем Бібліотечної комісії знову призначають Я. Н. Прайсмана, який фактично перебрав на себе всю організаційну роботу з комплектування та науково-методичного забезпечення діяльності бібліотек. Фахівцями ДПБ були підготовлені «Положення про поточний внутрішньосоюзний обмін працями науково-дослідних установ АН УРСР», «Положення про міжнародний книгообмін АН УРСР», затверджені 24 грудня 1956 р. на засіданні Бюро Президії АН УРСР.

У 1956 р. створюється комісія з перегляду дублетної та маловживаної літератури, до складу якої увійшли сім фахівців ДПБ, у т. ч. М. Я. Каганова (відділ іноземного комплектування) та Я. Н. Прайсман (відділ бібліотекознавства). Результатом роботи комісії стало встановлення єдиного обліку всіх видів друку, переміщення обмінно-резервного фонду з головного корпусу Бібліотеки до окремих книгосховищ, створення «Інструкції зі збереженості книжкових фондів ДПБ АН УРСР» (1957).

У період з 1956-го по 1958 р. Бібліотека видає багато бібліографічних покажчиків з різних галузей знань. Особливо важливим для бібліотек наукових установ став покажчик «Работа советских библиотек с иностранной литературой» (укладачі Я. Н. Прайсман, В. О. Резнікова).

Валентина Олександрівна Резнікова (1921 р. н.) учений секретар Бібліотечної комісії АН УРСР (з 1960-го по 1965 р.). У роки війни перебувала на фронті, виконувала обов'язки фельдшера батальйону. Закінчила Ленінградський бібліотечний інститут (1946–1951), трирічні курси іноземних мов (1960–1963). З 1951-го по 1953 р. працювала інспектором по бібліотеках Пушкінського району м. Ленінграда. З 1954 р. працює в науково-методичному кабінеті бібліотекознавства ДПБ АН УРСР спочатку методистом, з 1959-го – зав. кабінетом бібліотекознавства, з 1970-го по 1976 р. – зав. відділу фондів⁸.

Фахівцями ДПБ за участі В. О. Резнікової було розроблено «Інструкцію про порядок вилучення застарілої та зайвої літератури з фондів бібліотек установ АН УРСР» (затверджена на засіданні БК 1 липня 1960 р.).

Розпорядженням Президії АН УРСР № 492 від 26 червня 1962 р. «Про підготовку пропозицій по

поліпшенню організації науково-технічної інформації та пропаганди в установах АН УРСР» передбачалося створення в наукових установах науково-інформаційних відділів. Бібліотечна комісія почала розробляти питання взаємодії бібліотек та науково-інформаційних підрозділів щодо інформаційного задоволення потреб науки. Більшість академічних бібліотек увійшла до складу інформаційних підрозділів, а деякі продовжували працювати у тісній взаємодії з ними. На республіканські наукові конференції фахівцями ДПБ були підготовлені доповіді «Робота бібліотек науково-дослідних установ на допомогу вченим», «Інформаційна робота бібліотек науково-дослідних установ АН УРСР»⁹.

У 1962 р. формується колектив для написання «Путівника по ДПБ». В. О. Резнікову призначають відповідальною за написання трьох розділів: «Структура і організація роботи», «Науково-методичний кабінет бібліотекознавства» та «Наукові бібліотеки системи АН УРСР в Києві».

15 січня 1964 р. Президія АН УРСР вирішує реорганізувати Бібліотечну комісію в Бібліотечну раду, орієнтовану на основні напрями діяльності АН УРСР. Було створено Бюро Бібліотечної ради і при секції (фізико-математичних наук, хіміко-технологічних та біологічних наук, суспільних наук), а також Бібліографічна й Бібліотекознавча комісії. В. О. Резнікову – зав. науково-методичним кабінетом бібліотекознавства затвердили головою бібліотекознавчої комісії, ученим секретарем Бібліотечної ради.

У травні 1964 р. ДПБ пережила трагедію – пожежу, яка завдала істотних матеріальних збитків, призвела до втрати фондів. І. К. Білодід як голова Бібліотечної ради очолив роботи з ліквідації наслідків пожежі – від організації евакуації вцілілих фондів до відновлення втрачених видань. Бібліотечна рада не лише контролювала хід ліквідації наслідків пожежі, а й постійно тримала під контролем стан збереження фондів у бібліотеках академічних установ.

У 1965 р. після переходу в повне перепідпорядкування АН УРСР ЦНБ посилює керівництво мережею бібліотек завдяки створенню при науково-методичному відділі бібліотекознавства сектору мережі методичного керівництва бібліотеками АН УРСР. На науково-методичних радах за участі ученого секретаря Т. А. Ігнатович та завідувачів бібліотеками наукових установ обговорюються

⁸ Архів НБУВ, оп. 2л, спр. 130, арк. 243–254.

⁹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1222, арк. 52.

питання поглиблення зв'язків з науковими установами, участі їх у наукових дослідженнях.

Тамара Антонівна Ігнатович (1929 р. н.) учений секретар Бібліотечної ради АН УРСР з 1965-го по 1986 р. Закінчила Подільський педагогічний інститут, факультет російської мови та літератури, а також Харківський бібліотечний інститут. Перше місце роботи – середня школа у Кам'янці-Подільському. З 1965 р. зав. науково-методичним відділом бібліотекознавства ЦНБ. Звільнилася з Бібліотеки у 1995 р.

За період діяльності Т. А. Ігнатович як секретаря було проведено найбільшу кількість засідань Бібліотечної ради, розроблено та затверджено низку документів, пов'язаних з роботою бібліотек мережі. Фахівці відділу бібліотекознавства підготували «Перелік діючих документів і інструктивно-методичних матеріалів, що регламентують діяльність бібліотеки наукової установи АН УРСР». Перелік налічував 71 документ, мав п'ять розділів: організація управління, бібліотечне обслуговування, науково-інформаційна діяльність, формування, використання і зберігання бібліотечного фонду, організація каталогів.

У 1969 р. Президія АН УРСР ухвалює постанову «Про поліпшення комплектування ЦНБ АН УРСР і бібліотек наукових установ АН УРСР суспільно-політичною літературою». На виконання цієї постанови та рекомендацій Бібліотечної ради АН УРСР ЦНБ створила зал соціально-економічної літератури з підручним фондом відкритого доступу з 20 тис. видань, розробила типовий профіль комплектування бібліотек наукових установ суспільно-політичною літературою та встановила обов'язковий для передплати перелік суспільно-політичних журналів.

Т. А. Ігнатович виступила одним з укладачів довідника «Бібліотеки Академії наук УРСР: довідник» (Київ; Наук. думка, 1971) та його російськомовної версії «Библиотеки АН УССР: справочник». (Київ: Наук. думка, 1981). Упродовж багатьох років вона відповідала за випуск щорічника «Основні цифрові показники роботи бібліотек системи АН УРСР» та відправлення матеріалів до видання «Основные показатели работы библиотек АН СССР и Академий наук союзных республик за ___ год», в якому ЦНБ та академічні бібліотеки України були представлені під 13 номером.

У 1974 р. ЦНБ АН УРСР брала участь у засіданні Комісії з координації науково-дослідної і науково-методичної роботи бібліотек АН СРСР та АН союзних республік при Бібліотечній раді з

природничих наук, де Т. А. Ігнатович виступила з доповіддю «Типове положення про основні структурні підрозділи центральних наукових бібліотек АН союзних республік».

Важливим напрямом діяльності Бібліотечної ради цього періоду була бібліографічна діяльність. Постанова Президії АН УРСР «Про підвищення рівня бібліотечно-бібліографічної роботи в бібліотеках АН УРСР» № 41 від 24 січня 1973 р. сприяла створенню єдиного перспективного плану бібліотечно-бібліографічної роботи, розробленню та затвердженню «Положення про організацію та координацію інформаційно-бібліографічної роботи в Академії наук УРСР» (розпорядження № 1442 від 6 жовтня 1975 р.). З метою підвищення рівня бібліографічних показників, які видавались установами до ювілеїв провідних учених, з ініціативи Ради, в Академії започатковується серія «Біобібліографія вчених України». ЦНБ продовжувала випускати «Інформаційний показник бібліографічних робіт, виконаних бібліотеками системи АН УРСР» (укладачі Р. С. Жданова, Т. А. Ігнатович).

Упродовж 1965–1980 рр. Рада велику увагу приділяла організації комплексних перевірок діяльності бібліотек. Практикувалося заслуховування на її засіданнях звітів завідувачів бібліотек окремих інститутів і наукових центрів. Методистами ЦНБ вивчався стан роботи бібліотек на місцях, а до засідань Ради готувалися ґрунтовні довідки. За результатами слухань ухвалювалися конкретні рішення та пропозиції, які разом з довідкою про стан роботи бібліотеки надсилалися директорам наукових установ. Зокрема, про роботу бібліотек академічних інститутів ботаніки, електродинаміки, історії звітували завідувачі бібліотек на засіданні Ради від 4 червня 1980 р.

Тамара Антонівна – керівник довгострокових комплексних робіт: організація централізованого комплектування бібліотек наукових установ природничого та технічного профілю суспільно-політичною літературою; інтенсивність використання зарубіжних видань та розподіл валютних асигнувань на зарубіжні книжки та періодику між секціями і відділеннями. За її редакцією був підготовлений збірник документів «Централизация библиотечно-библиографических процессов» (Київ, 1983).

Т. А. Ігнатович брала участь у підготовці матеріалів до постанови Президії АН УРСР «Про бібліотечну справу в Академії наук УРСР» (29 квітня, 1983 р.), якою зокрема передбачалося:

- розробити концепцію, основні принципи проектування і експлуатації автоматизованої системи наукової інформації;
- уточнити та скоординувати з галузевими науковими бібліотеками перелік іноземних науково-технічних журналів, зняти з комплектування журнали, які дублюються;
- на базі групи методичного керівництва відділу бібліотекознавства створити відділ мережі бібліотек АН УРСР.

Незважаючи на те, що відділ мережі бібліотек при ЦНБ не було створено, упродовж наступних років при відділі бібліотекознавства працювала група методистів у складі чотирьох фахівців, роботою яких керувала учений секретар Ради А. А. Свобода.

Алла Антонівна Свобода (1940 р. н.) – учений секретар Бібліотечної ради АН УРСР з 1986-го по 2002 р. (постанова Президії АН УРСР, протокол № 31 від 22.01.1986 р.). Досвідчений науковець, знаний фахівець бібліотечної справи з 50-річним стажем роботи. Головний бібліотекар ЦНБ АН УРСР з 1983-го, науковий співробітник НБУВ з 1986 р. А. А. Свобода закінчила Харківський бібліотечний інститут, два десятиліття працювала у Державній бібліотеці УРСР ім. КПРС та понад 30 років у НБУВ. З 1996-го по 2002 р. А. А. Свобода виконує обов'язки вченого секретаря Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук. Організовує видання бюлетенів засідань Ради, а з 2000 р. стає одним з ініціаторів створення науково-практичного і теоретичного збірника «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития», а у подальшому виконує обов'язки редактора 11 його випусків.

З 1983 р. А. А. Свобода долучається до наукових досліджень, які проводить ЦНБ, готує окремі розділи та рекомендації за результатами досліджень, виступає з доповідями на засіданнях Бібліотечної ради та Вченої ради ЦНБ. Зокрема, 4 грудня 1986 р. на засіданні Бюро Відділення заслуховувалася доповідь А. А. Свободи «Бібліотеки АН УРСР на допомогу формуванню політичної культури читачів: стан, шляхи вдосконалення».

А. А. Свобода брала участь у нараді Бібліотечних рад академій наук союзних республік, організований у вересні 1987 р. на базі ЦНБ АН УРСР, де обговорювалися питання створення концепції автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи, перетворення відділів науково-

технічної інформації в центри інформаційного аналізу зі статусом наукових підрозділів. Для популяризації унікальних, цінних фондів А. А. Свобода підготувала путівник по Бібліотеці «Центральная научная библиотека им. В. И. Вернадского Академии наук Украинской ССР: краткий путеводитель» (Київ, 1989).

За безпосередньої участі Алли Антонівни готуються аналітичні довідки та матеріали до засідань Бібліотечної ради АН УРСР. Зокрема, 28 лютого 1989 р. Бібліотечна рада під головуванням В. М. Русанівського розглядала питання щодо стану обліку, збереження та використання книжкових колекцій, а також проблеми обліку, збереження і використання рукописних, книжкових фондів і створення автоматизованої інформаційної системи «Пам'ятки писемності та друку». Ухвалені рішення були чіткими та конкретними: виділити по одній штатній одиниці терміном на два роки бібліотекам – Карадагського відділення Інституту біології південних морів (для опрацювання 30 тис. прим. колекції Т. І. В'яземського); Одеського археологічного музею (для проведення переінвентаризації фонду бібліотеки, наукового опрацювання та розкриття зібрань фондів «Одеського Товариства історії старожитностей»).

Бібліотечна рада НАН України розглядала важливі питання, пов'язані з діяльністю академічних бібліотек, зокрема, обліку, впорядкування та введення у науковий обіг фондів концентрації ЦНБ та ЛНБ ім. В. Стефаніка; збереження меморіальних фондів, розкриття історико-культурних зібрань, реституції культурних цінностей, втрачених у роки війни. Ці питання були заслухані на засіданні Президії АН України і знайшли своє закріплення у Постанові «Про розвиток Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського» № 241 від 09.09.1992 р. З метою більш чіткої регламентації порядку формування, обліку, систематизації, а також перерозподілу бібліотечних фондів у додатках до Постанови було подано пакет документів, розроблених фахівцями НБУВ за участі А. А. Свободи:

- Положення про порядок організації перерозподілу невикористовуваної літератури з фондів бібліотек АН України;
- Положення про міжнародний книгообмін в АН України;
- Інструкція з організації міжнародного книгообміну в АН України; Положення про обмінні фонди бібліотек АН України;
- Положення про резервні фонди бібліотек АН України;

- Положення про обмінний фонд видань науково-дослідної установи АН України;
- Склад незалежної експертної комісії по відборі літератури на обмін і продаж з фондів бібліотек АН України;
- Склад незалежної оціночної комісії по відборі літератури на обмін і продаж з фондів бібліотек АН України).

Інформаційно-бібліотечна рада НАН України приділяла особливу увагу проблемам удосконалення бібліотечно-бібліографічної класифікації як необхідної передумови створення загальнодержавної автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи. Ці питання обговорювалися на розширеному засіданні ІБР НАН України за участю керівників наукових установ та голів Інформаційно-бібліотечних рад установ, представників Міністерства культури, Міністерства освіти, Вищої атестаційної комісії, фахівців державних бібліотек України. Фахівцями НБУВ, спільно з ученим секретарем А. А. Свободою, були видані «Матеріали розширеного засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України: Питання перегляду класифікації наук, удосконалення ББК, організації централізованої каталогізації друкованої продукції в Україні» (Київ, 1994).

Відкриття низки нових бібліотек та зміни, що відбулися у структурі фондів академічних бібліотек, спонукали до видання у 1996 р. нового довідника «Бібліотеки Національної академії наук України», де А. А. Свобода є одним із його укладачів, автором передмови та статті про Інформаційно-бібліотечну раду НАН України.

Під керівництвом ученого секретаря ІБР А. А. Свободи працівники відділу бібліотекознавства у 1995 р.

розпочинають підготовку та випуск інформаційно-аналітичних оглядів «Робота бібліотек наукових установ НАН України в __ році» (видано 18 випусків), а з 1997-го – збірника інструктивно-методичних матеріалів «Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України» (видано 5 випусків).

За результатами наукових досліджень відділу бібліотекознавства НБУВ були підготовлені окремі збірники наукових праць: «Бібліотеки Національної академії наук України: історія і сучасність» (вип. 15, Київ, 2006) та «Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки» (вип. 20, Київ, 2008), редактором випуску яких є А. А. Свобода.

У 2013 р. А. А. Свобода стала співавтором-упорядником видання «Інформаційно-бібліотечна рада НАН України: історія діяльності, документи і матеріали», а також укладачем, відповідальною за випуск, редактором цілої низки бібліографічних та довідкових видань. Загалом її науковий доробок становить понад 200 публікацій.

Діяльність співробітників НБУВ – членів Інформаційно-бібліотечної ради НАН України представлена в наукових виданнях досить фрагментарно. Так, окремі згадки про роботу ІБР, її голів та учених секретарів зустрічаються в монографіях Л. А. Дубровіної і О. С. Онищенко «Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», у виданні фахівців НБУВ «Історія Національної академії наук України: документи і матеріали». Тому сподіваємося, що до 90-річчя Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, яке відзначатиметься у 2019 р., ця діяльність знайде відображення у низці нових публікацій.

Halyna Soloidenko,

PhD in History, Leading researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

INFORMATION-LIBRARY COUNCIL OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE AND ITS SCIENTISTS SECRETARIES – EMPLOYEES OF THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The history of creation and the main stages of the Information and Library Council of the National Academy of Sciences of Ukraine is considered. The role of the Vernadsky National Library of Ukraine – the basic organization of the Information and Library Council in the formation and development of the academic library network is described. Information about the secretaries of the Information and Library Council, provided characterized by their contribution to the activities of this public advisory body.

Keywords: Vernadsky National Library of Ukraine, Bibliographic Commission, Library Council, Information and Library Council of the National Academy of Sciences of Ukraine, Secretaries of the Council, Ya. N. Praisman, M. Ya. Kaganova, V. O. Reznikova, T. A. Ihnatovich, A. A. Svoboda.

Vernadsky National Library of Ukraine,
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine
E-mail: soloidenko@ukr.net

Стаття надішла до редакції 14.12.2018 р.